

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ «ПІЗНАВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Масштабність інформаційного потоку нового знання прискорює процес старіння теоретичної бази, що формує готовність особистості до професійної діяльності. Конкурентоспроможний фахівець, в нинішніх соціокультурних та економічних змінах, повинен володіти не стільки великим обсягом відомостей, інформації, знань, скільки прагненням і готовністю бути мобільним, засвоювати нові технології, самовдосконалюватися, шукати і використовувати відсутні знання, необхідні для вирішення виникаючих проблем. У світлі сучасних тенденцій, пріоритетом вищої школи є підготовка випускника до розвитку умінь самостійного здобувати знання, до розширення кругозору, пошуку нових знань. Тому, феномен пізнавальної компетентності викликає безпрецедентну актуальність для педагогічної теорії та практики.

Історико-педагогічний аналіз досліджень і публікацій, в яких розпочато вирішення даної проблеми свідчить про те, що наукову розробку проблеми пізнавальної компетентності вперше почали розвивати педагоги Фінляндії, увівши її до складу ключових компетентностей.

Проблема визначення поняття пізнавальної компетентності є новою не тільки для дослідників України, а й для країн Європи (Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди).

Дослідження різних аспектів проблеми пізнавальної компетентності обмежується малою кількістю праць. Наші спроби аналізу підходів до вивчення науковцями (Н. Безрукова, Н. Винокурова, В. Завіна, І. Іванова, М. Комісарова, О. Коновалова, Н. Кравцова, Л. Павлова, С. Прохорова, Н. Рототаєва, Л. Хамідулліна, Н. Черненко) пізнавальної компетентності, фактично зводяться нанівець. Першоджерела свідчать про фрагментарність, відсутність системності, а також послідовності в дослідженнях щодо поняття пізнавальної компетентності. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам виявити відсутність загальноприйнятого погляду на визначення поняття пізнавальної компетентності, не з'ясований зміст та перелік складових пізнавальної компетентності, відсутність як діагностичної методики, так і методики формування пізнавальної компетентності та шляхи її ефективного розвитку. На наш погляд, проблема полягає в тому, що в науковій літературі не чітко з'ясований зміст термінів, які визначають пізнавальну компетентність. Вважаємо, що для успішної дискусії та подальшого дослідження пізнавальної компетентності необхідно мати чітко визначений понятійний апарат.

Метою даної статті є розгляд наукових підходів до визначення поняття пізнавальної компетентності та узагальнення цього поняття, синтезуючи терміни пізнання та компетентність.

Поняття «пізнавальна компетентність», як і будь-яке наукове поняття, визначається спеціальними словами термінами, які складають основу наукової мови. Саме інтеграція термінів пізнання та компетентність чітко й однозначно визначає сутність поняття пізнавальної компетентності.

Визначення сутності поняття пізнавальної компетентності розпочнемо із огляду тісно пов'язаної з нею наукової категорії – «пізнання». Про наявність цікавості до вивчення феномену пізнання свідчить низка філософських робіт: Аристотеля («Метафізика», «Фізика»), Г. Гегеля («Наука логіки»), І. Канта («Критика чистого розуму») та інших філософів. Так, Аристотель у праці «Метафізика» зазначає, що усі люди прагнуть до знання від природи. У «Новейшому філософському словарі» термін «пізнання» трактується як творча діяльність суб'єкта, орієнтована на отримання достовірних знань про світ [8, с. 766]. На думку О. Кучерової, пізнання — активний творчий процес цілеспрямованого відображення дійсності в свідомості людини, зумовлений суспільно-історичною практикою людства; такі процеси як комунікація, творчість і толерантність є суттєвими для пізнання, бо вони роблять пізнання ефективним [7, с. 50]. З точки зору О. Ярош пізнання – визначення розуміння, коли першим етапом є схоплення, розуміння, а потім починається зворотній процес аналітичного гатунку, тобто дедукція [15, с. 74]. За основу визначення поняття пізнання ми взяли визначення С. Рубінштейна: «Пізнання – це відображення світу як об'єктивної реальності. Будь-яке пізнання є і об'єктивним, і суб'єктивним. Пізнання, починається з відчуття і сприйняття і продовжується абстрактним мисленням у поняттях, являючи собою єдиний взаємозалежний процес» [12, с. 94].

Іншими словами, пізнання є специфічним різновидом діяльності людини, процесом осягнення навколишнього світу, отримання й нагромадження знань. Процес пізнання охоплює певну кількість взаємоорганізованих елементів: об'єкт, суб'єкт, знання як результат дослідження.

Наступна розглянута нами невід'ємна складова пізнавальної компетентності буде категорія «компетентність». Компетентність є предметом наукових досліджень багатьох науковців, до найвідоміших відносимо праці В. Байденко, Г. Беліцької, С. Бондар, М. Гончарової-Горянської, І. Гудзик, І. Зимньої, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равена, І. Родигіної, А. Хуторського та ін. Учені по-різному тлумачать це поняття, але найбільшого поширення набули такі: компетентність – як «здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання» [5, с.10], «основа педагогічної майстерності, яку повинен формувати вищий навчальний заклад» [9, с.37], «здатність

особистості до діяльності зі знанням справи, яка складається з глибокого розуміння суті виконуваних завдань і розв'язуваних проблем: знання досвіду, яке є в даній галузі, активного оволодіння його кращими досягненнями; уміння вибирати засоби дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; почуття відповідальності за досягнуті результати [13, с.62]». М. Холодна вважає, що компетентність – це «особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності». На думку дослідниці, знання повинні задовольняти таким вимогам: різноманітності (множина різних знань про різне); структурованості; гнучкості; оперативності, доступності; здатність до застосування знань в нових ситуаціях; категоріальний характер знань; володіння не тільки декларативними, але й процедурними та конструктивними знаннями; рефлексії, тобто знання про широту і глибину своїх знань [14, с.207]. І. Родигіна підкреслює головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме, компетентність – це «не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загально предметні мислинневі дії чи логічні, а конкретні життєво-необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині» [11, с.32-33].

Узагальнюючи наведені вище точки зору, можна констатувати, що під компетентністю доцільно розуміти комплексну інтегровану рису особистості, яка визначає рівень особистісного розвитку та професійної підготовки, що складається у процесі освіти та виховання. Ця якісна характеристика особистості передбачає не тільки структуровані набори знань, умінь, навичок, але й відношення, творчі здібності та аналітичне мислення, що дозволяють особистості студента виявляти, ідентифікувати та вирішувати незалежно від контексту проблеми, характерні для певної сфери діяльності. Компетентність побудована на комбінуванні взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, всього того, що можна мобілізувати для активної діяльності [5, с. 45].

Залежно від галузі науки, в якій розглядається «пізнавальна компетентність», зустрічаємо різні погляди на її трактування. Так, М. Кузякіна під пізнавальною компетентністю розуміє необхідність певного рівня знань і здатності до навчання, при цьому знання стосуються організаційного порядку політичної системи, функціональних взаємовідносин в межах цієї системи, всесвітньо-політичних та всесвітньо-економічних залежностей [6, с. 164]. Т. Биковський визначає, що пізнавальна компетентність спрямована на засвоєння технічних та технологічних знань, уявлень і понять найпростіших технологічних процесів, конструювання у світі комп'ютерних технологій [1, с. 198]. О. Яскевіч розуміє пізнавальну компетентність як таку, що означає набути вміння організувати власне навчання [16, с. 125]. О. Биковська трактує пізнавальну компетентність як компетентність, спрямовану на оволодіння знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство [2, с. 36]. Н. Болюбаш, включаючи пізнавальну компетентність до складу ключових компетентностей фахівця в галузі економіки, дав їй таке визначення: «пізнавальна компетентність – інформаційні компетенції, які відображають систему знань та вмінь пізнавальної діяльності; розвиненість умінь цілепокладання, самостійної навчально-пізнавальної діяльності, самооцінки. Система вмінь створення, опанування і використання інновацій у професійній діяльності [3, с. 92]». І. Рогальська стверджує, що пізнавальна компетентність означає набути вміння організувати власне навчання [10, с. 72].

На особливу увагу заслуговує науковий підхід до визначення поняття пізнавальної компетентності В. Завіна, який розглядає пізнавальну компетентність як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, що дозволяють: здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення [4, с. 24].

Проаналізувавши низку поглядів дослідників, щодо визначення поняття «пізнання», «компетентність» та «пізнавальної компетентності» в різних їх аспектах, ми сформулювала власне визначення поняття пізнавальної компетентності. Враховуючи вище зазначене, вважаємо, що «пізнавальна компетентність» – готовність до постійного підвищення

освітнього рівня, потреба в актуалізації і реалізації особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння, здатність до саморозвитку, спроможність особистості щодо адекватного і глибокого пізнання оточуючого світу.

Отже, можемо зробити висновок, що різні погляди на пізнавальну компетентність залежать від галузі науки, з точки зору якої вона розглядається. Таким чином, у процесі дослідження пізнавальної компетентності, визначили наступне: незважаючи на різні погляди дослідників щодо сутності поняття «пізнавальна компетентність», науковці одноголосно вказують на важливість пізнавальної компетентності серед ключових компетентностей конкурентоспроможного фахівця. Перспективи подальшого пошуку у напрямку дослідження полягають у необхідності докладніше розглянути сутність та дослідити механізми формування пізнавальної компетентності.

Література:

1. Биковський Т. В. Особливості функціонування гуртків інформаційних технологій позашкільних навчальних закладів//Збірник наукових праць Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах //2010, Випуск 9.-515 с. – С.195-199.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні аспекти//Збірник наукових праць Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах //2010, Випуск 9.-515 с. – С.34-37.
3. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів/Н. М. Болюбаш// Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 99. Т. 112. Педагогіка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 180 с. – С. 88-95.
4. Завіна В. Методи навчання як способи формування пізнавальної компетентності майбутніх учителів початкових класів/В. Завіна// Збірник наукових праць. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Випуск 88. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2010. – 280 с. С.24-28
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
6. Кузякіна М. Л. Структура громадянського виховання учнів середніх шкіл Німеччини/ М. Л. Кузякіна // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. – 2010. – Вип.52. – С. 161-165.
7. Кучерова О. О. Пізнання в навчальному процесі/ О.О. Кучерова// Наукові записки НаУКМА. -2001. Т. 19: Спеціальний випуск: у двох частинах. Частина 1. – С. 50-51.
8. Новейший философский словарь /Сост. А. А. Грицанов.-Мн.:Скакун, 1998. - 896 с.
9. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 350с.
10. Рогальська І. П. Підготовка педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах в контексті компетентнісного підходу/ І. П. Рогальська//Освіта Донбасу: науково-методичне видання. – 2009. – №6 (137). – С. 72-75.
11. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. - Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с. - (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 8(32)).
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. В 2-х томах. - М.: Педагогика, 1989. - Т. 1. – 485 с.
13. Сисоева С. О. Інформаційна компетентність фахівця: теорія та практика формування. Навчально-методичний посібник/ Сисоева С. О., Баловсяк Н. В.– Чернівці: Технодрук, 2006. – 208 с.
14. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. - СПб.: Питер, 2002. - 272 с.
15. Ярош О. М. Історико-філософські засади гносеологічної системи Миколи Кузанського/ О. М. Ярош//Актуальні проблеми духовності: Збірка наукових праць.- Вип. 11–Кривий Ріг:КДПУ 2010.- С. 70-74.
16. Яскевіч О. Теоретичний аспект формування інформаційної компетентності викладачів іноземної мови/О. Яскевіч//Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 22 (209). – С. 124-129.

У статті на основі аналізу наукової літератури, досліджень учених визначено поняття пізнавальної компетентності, трактуючи цю наукову категорію шляхом інтеграції термінів «пізнання» та «компетентність».

Ключові слова: *пізнання, компетентність, пізнавальна компетентність.*

В статті на основі аналізу наукової літератури, досліджень учених визначено поняття пізнавальної компетентності, трактує цю наукову категорію шляхом інтеграції термінів «пізнання» та «компетентність».

Ключевые слова: *познание, компетентность, познавательная компетентность.*

The article is based on the analysis of scientific literature, research scholars the concept of cognitive competence, treating this category of research by integrating the term «cognition» and «competence».

Key words: *cognition, competence, cognitive competence.*